สารบัญ

หน้า

1. หลักการและเหตุผล 1
2. วัตถุประสงค์ 1
3. ขอบเขตการศึกษา 1
4. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล 2
5. เกณฑ์การประเมินผล 2
6. การวิเคราะห์ข้อมูล 4
7. ผลการศึกษาการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 4
8. อภิปรายผลการศึกษา 8
9. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา 15
10. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 18
11. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป 20

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

1. หลักการและเหตุผล

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (โครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน) ซึ่งได้มีการดำเนินงานโครงการดังกล่าวมาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2556 และต่อเนื่องมาจนถึงปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 โดยได้ให้การสนับสนุนงบประมาณแก่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการฯ ทำหน้าที่ในการจัดกระบวนการฝึกอบรม เพื่อถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ วิธีคิด วิธีปฏิบัติ และกระบวนการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เกษตรกรที่เข้าร่วมการฝึกอบรมในโครงการฯ ได้มีโอกาสเรียนรู้และนำความรู้ แนวคิด ทักษะในการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศและภูมิสังคมของเกษตรกร ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานโครงการฯ ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกร พร้อมทั้งแนวทางในการพัฒนาโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืนจึงได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยสำนักส่งเสริมและฝึกอบรม กำแพงแสน เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการในการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการฯ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาระดับความรู้ ความเข้าใจ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความพึงพอใจที่มีต่อการจัดฝึกอบรม รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

2.2 เพื่อศึกษาผลการนำความรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

2.3 เพื่อศึกษาสถานภาพของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer)

2.4 เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน สู่แนวทางการพัฒนาเพื่อขยายผลการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเป็นรูปธรรมในการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านให้มีความยั่งยืนต่อไป

3. ขอบเขตการศึกษา

การประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 มีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1) ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดฝึกอบรม

2) ศึกษาระดับความรู้ ความเข้าใจตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3) ศึกษาผลการนำความรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้

4) ศึกษาสถานภาพของเกษตรกร โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer)

5) ศึกษาปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะ

6) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

ประชากรที่ทำการศึกษา คือ เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 โดยการสุ่มตัวอย่างตามขั้นตอน ดังนี้

1) สุ่มตัวอย่างศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 ด้วยวิธีการสุ่มอย่างกระจายใน 4 ภูมิภาค และตามสัดส่วนที่เหมาะสม จำนวน 40 ศูนย์

2) คำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจากเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรม จำนวน 15,480 ราย ด้วยสูตรการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% เท่ากับจำนวน 399 ราย

3) เก็บรวมรวมข้อมูลจากตัวอย่างเกษตรกร จำนวน 399 ราย จากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 40 ศูนย์ เฉลี่ยจำนวน 10 ราย ต่อศูนย์ รวมทั้งสิ้น 400 ราย

4. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

4.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) ได้ถูกออกแบบให้มีข้อคำถามทั้งปลายเปิดและปลายปิด (Open and Closed-ended Questions) เพื่อใช้ในการสอบถามข้อมูลในประเด็น ดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลทั่วไป

2) ความพึงพอใจที่มีต่อการจัดฝึกอบรม

3) ความสามารถที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4) ผลของการนำความรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้

5) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะ

6) คุณลักษณะของเกษตรกรตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer)

4.2 แบบทดสอบความรู้ (Test) โดยการใช้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ (Achievement Test) แบบถูกผิด (True-False Item) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความรู้ ความเข้าใจตามวิชาที่รับการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

5. เกณฑ์การประเมินผล

5.1 การทดสอบความรู้ความ เข้าใจ โดยใช้แบบทดสอบ ซึ่งสามารถจำแนกได้ 2 ประเด็น คือ ความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คะแนนเต็ม 15 คะแนน และความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพเฉพาะตามหลักสูตรการจัดฝึกอบรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน คะแนนเต็ม 10 คะแนนต่อ 1 วิชา ทั้งนี้สามารถแบ่งระดับความรู้ ความเข้าใจได้ 3 ระดับ คือ ดี ปานกลาง ควรปรับปรุง และกำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำที่ร้อยละ 60

ตารางที่ 1 เกณฑ์การให้คะแนนระดับความรู้ ความเข้าใจแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คะแนน	ระดับ
13-15 คะแนน	ดี
10-12 คะแนน	ปานกลาง
เท่ากับหรือต่ำกว่า 9 คะแนน	ควรปรับปรุง

ตารางที่ 2 เกณฑ์การให้คะแนนระดับความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพเฉพาะ

คะแนน	ระดับ
9-10 คะแนน	ดี
7-8 คะแนน	ปานกลาง
เท่ากับหรือต่ำกว่า 6 คะแนน	ควรปรับปรุง

5.2 การประเมินความคิดเห็นของผู้ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยแบ่งระดับความคิดเห็นและเกณฑ์การให้คะแนนได้ 5 ระดับ ดังนี้

ตารางที่ 3 เกณฑ์การให้คะแนนระดับคิดเห็นและการแปลผล

ระดับความคิดเห็น	คะแนน	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
ง่ายมากที่สุด/ พึงพอใจมากที่สุด	5	4.21-5.00
ง่ายมาก/ พึงพอใจมาก	4	3.41-4.20
ปานกลาง/ พึงพอใจปานกลาง	3	2.61-3.40
ยาก/ พึงพอใจน้อย	2	1.81-2.60
ยากมาก/ พึงพอใจน้อยที่สุด	1	1.00-1.80

5.3 การประเมินสถานภาพของเกษตรกร โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) ตามที่คณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบาย Smart Farmer และ Smart Officer ได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของ Smart Farmer เป็นหลักเกณฑ์ในการคัดกรองเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรม ดังนี้

1) มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี คณะกรรมการฯ ได้กำหนดให้เกษตรกรที่มีคุณสมบัติเป็น Smart Farmer ต้องมีรายได้จากการทำการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรไม่ต่ำกว่า 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี

2) มีคุณสมบัติพื้นฐาน 6 ข้อ คณะกรรมการฯ ได้กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกเกษตรกรที่เป็น Smart Farmer ต้องมีคุณสมบัติพื้นฐาน 6 ข้อ โดยต้องผ่านการพิจารณาตามตัวบ่งชี้อย่างน้อยหนึ่งตัวบ่งชี้ในแต่ละคุณสมบัติ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้เชี่ยวชาญของมหาวิทยาลัยได้พิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องทั้งหมดของโครงการ รวมทั้งได้ประยุกต์ใช้แบบจำลองในการประเมินการฝึกอบรมของ Kirkpatrick ในการศึกษาปฏิกิริยา (Reaction) การเรียนรู้ (Learning) พฤติกรรม (Behavior) และผลกระทบ (Result) เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

7. ผลการศึกษาการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

7.1 การศึกษาข้อมูลทั่วไปและความพึงพอใจที่มีต่อการจัดฝึกอบรมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 พบว่า เกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 48 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง ไม่เกิน 10 ไร่ มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 ราย เป็นแรงงานทางการเกษตรเฉลี่ย 2 ราย ทำนาเป็นอาชีพหลักของครัวเรือน

ก่อนการเข้ารับการฝึกอบรม ส่วนใหญ่ทราบข่าวการจัดฝึกอบรมจากปราชญ์ชาวบ้าน/ วิทยากร **หลังทราบข่าว** ส่วนใหญ่เข้ารับการฝึกอบรมเพราะมีแรงจูงใจเนื่องมาจากต้องการนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในครอบครัว **หลังผ่านการฝึกอบรม** ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าสิ่งที่ได้รับจากการฝึกอบรมเป็นไปตามความต้องการบางส่วน แต่อย่างไรก็ตามจากการเข้าร่วมการฝึกอบรมได้ส่งผลให้มีความมั่นใจในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นจนกล้านำไปใช้

ความพึงพอใจต่อการจัดฝึกอบรม เกษตรกรมีความพึงพอใจในภาพรวมต่อการจัดฝึกอบรมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเกษตรกรมีความพึงพอใจต่อด้านความรู้และประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านและคณะวิทยากรมากที่สุด นอกจากนั้นจากการศึกษาความพึงพอใจในภาพรวมจากการเข้ารับการฝึกอบรม เกษตรกรได้ให้คะแนนความพึงพอใจเฉลี่ย 9.21 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน

ปัญหาและอุปสรรคในการเข้ารับการฝึกอบรม เกษตรกรบางส่วนติดภารกิจส่วนตัวทำให้เข้ารับการฝึกอบรมได้ไม่ครบทุกชั่วโมง เช่น ต้องดูแลครอบครัว การฝึกอบรมตรงกับช่วงเวลาประกอบอาชีพ เป็นต้น สามารถจำเนื้อหาที่เรียนได้น้อยประกอบกับไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ **ปัญหาและอุปสรรคในการจัดฝึกอบรม** เกษตรกรบางส่วนไม่สะดวกในการเดินทางไปยังศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เนื่องจากมีระยะทางไกลและมีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง การจัดฝึกอบรมตรงกับฤดูกาลเพาะปลูกและงานประเพณีสำคัญในชุมชน ในระหว่างการฝึกอบรม ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติน้อยทำให้มีประสบการณ์ในปฏิบัติน้อย จำนวนเอกสาร และวัสดุ/ อุปกรณ์ที่ใช้ในการลงมือปฏิบัติมีไม่เพียงพอกับจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม

ข้อเสนอแนะจากเกษตรกรในการคัดเลือกผู้เข้ารับการฝึกอบรม ควรคัดเลือกผู้มีความสนใจ ตั้งใจจริง พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับเกษตรกรในพื้นที่หรือเยาวชนก่อน ควรเพิ่มระยะเวลาในการฝึกอบรมและจัดฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง เช่น ทุก ๆ 6 เดือน ควรจัดการฝึกอบรมในช่วงเวลาที่ไม่ตรงกับการประกอบอาชีพหรือโรงเรียนเปิดการเรียนการสอน **สถานที่จัดฝึกอบรม** ฐานการเรียนรู้ ห้องพักและห้องน้ำ ควรมีขนาดพื้นที่ที่เหมาะสมและจำนวนเพียงพอกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม **การถ่ายทอดความรู้** ควรเพิ่มรายวิชาเกษตรอินทรีย์ ปุ๋ยหมักชีวภาพ เพาะเห็ดถนอมอาหาร แปรรูปผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์และหลักการตลาด พร้อมทั้งเพิ่มจำนวนวิทยากรและพัฒนาเทคนิคในการสอน/ การถ่ายทอดความรู้ และควรมีเจ้าหน้าที่จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ระหว่างการฝึกอบรมวิทยากรควรลงมือปฏิบัติจริงเพื่อเป็นตัวอย่างให้แก่เกษตรกร ควรมีการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ฝึกปฏิบัติให้เพียงพอ พร้อมทั้งแจกเอกสารประกอบการฝึกอบรมทุกรายวิชา **การศึกษาดูงาน** ควรศึกษาดูงานผู้ที่ประสบความสำเร็จและมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน **การจัดฝึกอบรม** เกษตรกรส่วนน้อยได้เสนอแนะให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการแจ้งกำหนดการก่อนจัดฝึกอบรมอย่างน้อย 1 สัปดาห์ และเพิ่มการ

ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการจัดฝึกอบรมให้ทั่วถึงทุกพื้นที่และ **หลังเสร็จสิ้นการฝึกอบรม** ควรมีการติดตามการนำความรู้ไปประยุกต์ ปฏิบัติ เพื่อนำข้อมูลที่ได้พัฒนาการจัดฝึกอบรมต่อไป

7.2 การศึกษาระดับความรู้ ความเข้าใจ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 พบว่า เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง และมีความรู้ความเข้าใจในระดับดีในวิชาการทำบัญชีครัวเรือนมากที่สุด รองลงมาวิชาการวางแผนชีวิต และมีความรู้ ความเข้าใจในระดับควรปรับปรุงในวิชาการทำบ้านดิน

ความคิดเห็นต่อประโยชน์จากความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมมีประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง (มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ใหม่ ๆ) พร้อมทั้งได้ถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับให้กับคนในครอบครัวและคนในครอบครัวเห็นด้วยกับความรู้ที่ได้รับ นอกจากนั้น ยังได้ถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับให้กับคนในชุมชน และแนะนำให้คนในครอบครัวและชุมชนเข้ารับการฝึกอบรมกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

7.3 การศึกษาผลการนำความรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมดนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปลงมือปฏิบัติตามแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ส่วนใหญ่เริ่มลงมือปฏิบัติหลังผ่านการฝึกอบรมภายใน 10 วัน โดยได้รับแรงบันดาลใจและตัดสินใจลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้เรียนรู้มาบางกิจกรรมด้วยตนเอง

ด้านความคิดเห็นต่อการนำความรู้ไปลงมือปฏิบัติ ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้ในระดับปานกลาง พร้อมทั้งในอนาคตยังคงจะลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่อไป แต่อย่างไรก็ตามมีเกษตรกรบางส่วนที่ไม่ลงมือปฏิบัติกิจกรรมหลังเสร็จสิ้นการฝึกอบรม เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย (สถานที่ สิ่งแวดล้อม) ขาดแคลนปัจจัยจำเป็น (เงินทุน วัตถุดิบ แรงงาน) และสมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญน้อย ด้านการลงมือปฏิบัติกิจกรรมในอนาคต ส่วนใหญ่เริ่มลงมือปฏิบัติเพราะต้องการลดรายจ่าย

ด้านการนำความรู้ตามแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันและดำเนินงานในฟาร์ม โดยเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 91 มีความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับดี-ปานกลาง และ**เกษตรกรเกือบทั้งหมด *(ร้อยละ 98.51)* ที่มีความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทุกระดับความรู้ (ควรปรับปรุง-ปานกลาง-ดี) นำความรู้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและดำเนินงานในฟาร์มของตนเอง**

นอกจากนั้น จากการนำความรู้ที่ได้รับจากฝึกอบรมไปประยุกต์ ปฏิบัติ ได้ส่งผลให้เกษตรกรร้อยละ 52.78 มีรายได้เพิ่มขึ้น เฉลี่ย 1,653.93 บาท/ เดือน ร้อยละ 77.78 มีรายจ่ายลดลง เฉลี่ย 1,026.23 บาท/ เดือน ด้านการออมสะสม หลังผ่านการฝึกอบรม มีจำนวนเกษตรกรออมสะสมเพิ่มขึ้นร้อยละ 14.41 ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ออมสะสมโดยการฝากกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนั้น ด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพจิตและสุขภาพร่างกาย เกษตรกรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าดีขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีตที่ผ่านมา

ด้านความรู้ที่นำไปประยุกต์ ปฏิบัติ เกษตรกรส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่าความเปลี่ยนแปลง**ด้านรายได้ที่เพิ่มขึ้น** เกิดจากการนำผัก ผลไม้ และสัตว์เลี้ยงที่เหลือจากการบริโภคไปจำหน่าย เช่น พริก ฟักทอง ผักบุ้ง ถั่วฝักยาว

ข้าวโพด ถั่วพร้า ถั่วเขียว ถั่วลิสง กล้วย เห็ด เป็ด ไก่/ ไข่ ปลาดุก/ เบญจพรรณ กบ จิ้งหรีด พร้อมทั้งมีการวางแผนการผลิตก่อนลงมือปฏิบัติเพื่อลดความเสี่ยง และเพิ่มผลผลิตจากการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม **ด้านรายจ่ายที่ลดลง** เกิดจากการปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคภายในครัวเรือน เช่น ผักกาดขาว ผักกวางตุ้ง ผักคะน้า เห็ด การเลี้ยงเป็ด ไก่/ ไข่ ปลาดุก/ เบญจพรรณ กบ และนำข้อมูลจากการทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีการผลิต วิเคราะห์เพื่อลดรายจ่าย เช่น การลดรายจ่ายในครัวเรือนโดยการผลิตน้ำยาอเนกประสงค์ สบู่ แป้ง ไม้กวาด น้ำมันมะพร้าวไว้ใช้เอง การลด ละ เลิกการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรโดยการผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ การลดการจ้างแรงงาน การเลิกสิ่งอบายมุข เช่น เหล้า บุหรี่ หวย

ด้านสังคมวัฒนธรรม มีความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เห็นได้จากหลังเสร็จสิ้นการฝึกอบรมเกษตรกรที่เข้ารับการฝึกอบรมได้พบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ทั้งในการปรึกษาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งจากการปฏิบัติดังกล่าวได้เป็นตัวอย่างและทำให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เข้าวัดทำบุญ สร้างประโยชน์ให้ชุมชน สร้างเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ จัดตั้งกลุ่มปลูกข้าวปลอดสารเคมี กลุ่มป้องกันปัญหายาเสพติด ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การลงมือทำ และรับผิดชอบร่วมกัน

ด้านสิ่งแวดล้อม มีความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เห็นได้จากการร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพแทนการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี ส่งผลให้ดินมีคุณภาพดีขึ้น มีไส้เดือนมากขึ้นทำให้ผักผลไม้เจริญเติบโตดี การปลูกต้นไม้เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ระบบนิเวศมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น มีป่าไม้สาธารณะและพันธุ์พืชที่หลากหลาย มีสภาพอากาศที่ดีขึ้นจากการไม่เผาขยะ มีระบบการจัดการขยะที่เป็นระเบียบ การไม่ทิ้งขยะลงแหล่งน้ำ มีการคัดแยกขยะเพื่อทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ซึ่งจากการปฏิบัติกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดังกล่าวส่งผลให้เกษตรกร คนในครอบครัว และชุมชน มีสุขภาพกายร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงขึ้น ซึ่งเห็นได้จากมีอาการเจ็บป่วยน้อยลง

ปัญหาและอุปสรรคในการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปประยุกต์ ปฏิบัติ เกษตรกรส่วนน้อยจำขั้นตอนการปฏิบัติตามที่เรียนรู้ได้เพียงบางส่วน สภาพแวดล้อมในพื้นที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการลงมือปฏิบัติกิจกรรม ประกอบกับสภาพแวดล้อมมีความแตกต่างกับสถานที่ที่ฝึกอบรม ส่งผลให้ไม่สามารถวางแผนการจัดการพื้นที่ของตนเองได้ อีกทั้งมีประสบการณ์น้อยในการลงปฏิบัติ การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และขาดปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ แหล่งน้ำ เงินทุน อุปกรณ์/วัตถุดิบ

ข้อเสนอแนะของเกษตรกรเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปประยุกต์ ปฏิบัติ โดยการเรียนรู้ของเกษตรกรในระหว่างการฝึกอบรม ควรให้ความสำคัญกับการได้ลงมือปฏิบัติจริงและให้ความรู้ทางวิชาการเพิ่มเติมในระหว่างฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความชำนาญและความเข้าใจ ประกอบกับในระหว่างการฝึกอบรมผู้เข้ารับการฝึกอบรมต้องมีความตั้งใจ มุ่งมั่น อดทน ไม่ย่อท้อต่อการเรียนรู้ เมื่อเกิดปัญหาหรือไม่เข้าใจให้ปรึกษาปราชญ์ชาวบ้าน/ วิทยากรทันที การศึกษาดูงาน ควรศึกษาดูงานในสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ฝึกอบรม เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง หลังเสร็จสิ้นการฝึกอบรมควรนำความรู้ที่ได้รับ ถ่ายทอดให้แก่คนในครัวเรือนรับทราบทันที เพื่อร่วมกันวางเป้าหมายในการปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของตนเอง ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมการพัฒนาความรู้และให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง และให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตกับผู้ที่มีความพร้อมในการลงมือ

ปฏิบัติหรือส่งเสริมและสนับสนุนผู้ที่มีความพร้อมพัฒนาเป็นปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากร และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นตัวอย่างและสถานที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในชุมชน ประกอบกับควรมีการผลักดันให้เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมรวมกลุ่มหรือเป็นแกนนำในการรวมกลุ่มคนในชุมชนเพื่อลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งผลักดันการแปรรูปผลผลิตตามมาตรฐานและจัดหาตลาดรองรับผลผลิต แต่อย่างไรก็ตามในการผลักดันหรือสนับสนุนเกษตรกรควรมีการจัดเวทีในชุมชน พร้อมทั้งเชิญนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่นให้กับคนในชุมชนในการนำความรู้สู่การลงมือปฏิบัติ และควรเปิดโอกาสให้ผู้ที่เคยผ่านการฝึกอบรมแล้วได้เข้ารับการฝึกอบรมซ้ำ เนื่องจากต้องการนำความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ พัฒนาต่อยอดความรู้เดิม

1.4 การศึกษาสถานภาพของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) พบว่า ส่วนใหญ่ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรปราดเปรื่องจากปราชญ์ชาวบ้าน/ วิทยากรมากที่สุด และจากการพิจารณาข้อมูลด้านรายได้ภาคการเกษตรต่อปีของครัวเรือนตามคุณสมบัติ 180,000 บาท/ ปี ในปี พ.ศ. 2556 เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้ภาคการเกษตรของครัวเรือนต่ำกว่า 100,000 บาท/ ปี และเมื่อจำแนกข้อมูลด้านรายได้ตามรายภูมิภาค สรุปได้ว่า เกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีรายได้ต่อปีน้อยกว่า 180,000 บาท/ ปี จำนวนมากที่สุด รองลงมาเกษตรกรภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

ด้านพฤติกรรมของเกษตรกรตามตัวอย่างพฤติกรรมของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง เกษตรกรส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมกับชุมชนในการบำเพ็ญประโยชน์ในสถานที่และในโอกาสต่าง ๆ รองลงมามีการใช้ปุ๋ยชีวภาพและลดการใช้ปุ๋ยเคมี และมีการบริจาคทรัพย์/ สิ่งของต่าง ๆ ให้กับบุคคล วัด หรือสถานศึกษาในชุมชน สำหรับตัวอย่างพฤติกรรมที่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้น้อยที่สุด คือ พื้นที่ของตนเองที่เป็นศูนย์เรียนรู้ของหน่วยงานต่าง ๆ รองลงมาเคยเป็นวิทยากรในเวทีต่าง ๆ และการได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์ หรือมาตรฐานอื่น ๆ

ด้านสถานภาพตามคุณสมบัติของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง เกษตรกรร้อยละ 41.78 มีรายได้ภาคการเกษตรไม่ผ่านเกณฑ์ 180,000 บาท และคุณสมบัติผ่านไม่ครบทั้ง 6 ข้อ รองลงมาเกษตรกรร้อยละ 30.81 มีรายได้ไม่ผ่านเกณฑ์ 180,000 บาท แต่คุณสมบัติผ่านครบทั้ง 6 ข้อ

ด้านความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง สามารถสรุปได้ว่า เกษตรกรปราดเปรื่องในทัศนคติของผู้ผ่านการฝึกอบรมต้องมีคุณลักษณะ 11 ประการ ซึ่งสามารถเรียงลำดับตามจำนวนความคิดเห็นจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้

1) มีความรู้จริงทั้งทฤษฎีและปฏิบัติในการประกอบอาชีพทางการเกษตร พร้อมทั้งมีการวิเคราะห์ วางแผนการแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างเป็นระบบ

2) มีความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ภูมิปัญญา พร้อมทั้งให้คำปรึกษา แนะนำแก่ผู้อื่น

3) มีความกล้าหาญ รับผิดชอบ ขยัน อดทน

4) มีจิตสาธารณะ เสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

5) ประกอบอาชีพทางการเกษตร ประสบความสำเร็จ (พึ่งพาตนเองได้) และสามารถเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นได้

6) มีคุณธรรม ยึดหลักธรรมมะ ซื่อสัตย์ สุจริต และไม่เสพอบายมุข

7) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เชื่อมั่นในตนเอง

8) มีความประหยัด อดออม (ทำบัญชี)

9) มีความรักในการประกอบอาชีพทางการเกษตร และเกื้อกูลสภาพแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

10) ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ร่วมกับภูมิปัญญา

11) มีความเป็นผู้นำและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

8. อภิปรายผลการศึกษา

8.1 จากการศึกษาผลการประเมินระดับความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ปฏิบัติใช้ ความพึงพอใจ รวมทั้งปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

1) เกษตรกรที่เข้ารับการฝึกอบรมกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปี พ.ศ. 2557 ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา อายุเฉลี่ย 48 ปี และเมื่อเปรียบเทียบกับผลการประเมินผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 และ 2556 เกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 47 และ 46 ปี จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าอายุเฉลี่ยของเกษตรกรทั้ง 3 ปี มีความใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เมื่อจำแนกเกษตรกรตามช่วงอายุ พบว่า เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 73 มีอายุมากกว่า 41 ปี ประกอบกับเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 77 มีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง เฉลี่ย 16.24 ไร่ มีแรงงานทางการเกษตรเฉลี่ย 2 ราย/ ครัวเรือน และส่วนหนึ่งจากการเข้ารับการฝึกอบรมได้แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเอง เห็นได้จากเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 47 มีความต้องการความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และนำแนวคิดและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

จากข้อมูลพื้นฐานในข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยทำงาน มีพื้นที่เป็นของตนเองและมีขนาดพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการบริหารจัดการจากจำนวนแรงงานที่มีอยู่ ซึ่งถ้ามีการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรกลุ่มดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ให้มีความรู้ เทคนิค และประสบการณ์ ตลอดจนการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้รับตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและอาชีพที่ทำอยู่ จะทำให้เกษตรกรเหล่านี้เกิดการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเองและสร้างความยั่งยืนให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ เมื่อเกษตรกรประสบความสำเร็จ ควรมีการคัดเลือกเกษตรกรเหล่านี้ตามนโยบายต่าง ๆ ที่หน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ยึดเป็นแนวทางในการพัฒนาเกษตรกร เช่น นโยบายการคัดเลือกเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) ที่คัดเลือกเกษตรกรเข้าสู่กระบวนการพัฒนาเป็นเกษตรกรต้นแบบ การถอดบทเรียนและนำความรู้ ประสบการณ์ถ่ายทอดต่อให้แก่เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจ พร้อมทั้งควรมีการผลักดันให้เกษตรกรกลุ่มดังกล่าวได้เป็นจุดเรียนรู้ของชุมชนและพัฒนาสู่การเป็นฐานการเรียนรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านหรือศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในอนาคต

2) เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลมีระดับความรู้ ความเข้าใจในวิชาการทำบัญชีครัวเรือนสูงที่สุด เช่นเดียวกับผลการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 ซึ่งจากผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกันดังกล่าว ทำให้ทราบว่าวิชาที่เกษตรกรเห็นถึงประโยชน์และความสำคัญมากที่สุด คือ วิชาการทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานที่ทำให้เกษตรกรสามารถวางแผนการใช้จ่ายและการบริหารปัจจัยการผลิตเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองและครอบครัวได้ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการขยายผล

การถ่ายทอดความรู้วิชาการทำบัญชีครัวเรือนและการนำผลจากการจดบัญชีครัวเรือนมาประยุกต์ใช้ให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น

3) จากการวิเคราะห์ผลการประเมินผลระดับความรู้ ความเข้าใจรายวิชาต่าง ๆ จำนวน 23 รายวิชา จะเห็นได้ว่าวิชาการปรับปรุงบำรุงดินและวิชาการวางแผนการใช้ที่ดิน ซึ่งถือว่าเป็นวิชาที่สำคัญกับเกษตรกร แต่ผลจากการศึกษาพบว่า เป็นรายวิชาที่เกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจในระดับปานกลาง ซึ่งกลุ่มรายวิชาอาจมีความซับซ้อนในการเรียนรู้ต้องอาศัยเทคนิค และความชำนาญที่ได้จากการลงมือปฏิบัติจริง จึงทำให้เกษตรกรสามารถเรียนรู้หรือทำความเข้าใจได้ค่อนข้างน้อยในระยะเวลาที่จำกัด ประกอบกับ เกษตรกรบางส่วนได้เสนอแนะให้ในการจัดการฝึกอบรมควรให้ความสำคัญกับการได้ลงมือปฏิบัติจริงและให้ความรู้ทางวิชาการเพิ่มเติมในระหว่างฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความชำนาญและความเข้าใจ ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการปรับปรุงวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย อีกทั้งควรมีการเพิ่มทักษะการนำความรู้จากการเรียนมาประยุกต์ใช้ระหว่างการฝึกอบรมให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความเข้าใจและเห็นถึงความสำคัญของวิชาทั้ง 2 เพราะวิชาการปรับปรุงบำรุงดินและวิชาการวางแผนการใช้ที่ดินเป็นกลุ่มรายวิชาที่มีประโยชน์สำหรับการทำการเกษตร โดยการสร้างประสิทธิภาพการผลิตในขั้นพื้นฐานด้วยการพึ่งพาตนเองจากสภาพแวดล้อมที่มีความสมดุลและเกื้อกูลกัน

4) เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลมากกว่าร้อยละ 98 นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปลงมือปฏิบัติ โดยการปฏิบัติเป็นบางกิจกรรม หลังผ่านการฝึกอบรม ไม่เกิน 10 วัน นอกจากนั้นเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 44 ได้แสดงความคิดเห็นว่าสามารถลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้เรียนรู้จากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้ในระดับปานกลาง และในอนาคตเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 98 ได้แสดงความคิดเห็นว่ายังคงจะลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่อไปเช่นเดิม

จากข้อมูลข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าการดำเนินการจัดฝึกอบรมตามโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการฯ จึงควรมีการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้เป็นตัวอย่างหรือถอดบทเรียนเพื่อจัดทำต้นแบบ (Model) ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรหรือศูนย์การเรียนรู้อื่นที่มีการดำเนินงานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อได้พัฒนารูปแบบการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่สนใจต่อไป

8.2 จากการศึกษาผลการนำความรู้ตามแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ปฏิบัติใช้ รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมมากกว่าร้อยละ 91 มีความรู้ในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับดี-ปานกลาง อีกทั้งเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 98 นำความรู้ตามแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันและดำเนินงานในฟาร์มของตน ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การดำเนินการจัดฝึกอบรมส่งผลให้เกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและดำเนินงานในฟาร์มของตน พร้อมทั้งส่งผลให้เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 52 มีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 77 มีรายจ่ายลดลง และมีจำนวนเกษตรกรออมสะสมเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 14 นอกจากนั้นเมื่อเทียบกับก่อนการเข้ารับฝึกอบรม ด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 82 มีความคิดเห็นว่าดีขึ้น

จากผลการศึกษาในข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านประสบผลสำเร็จในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและดำเนินชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเอง ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน และดำเนินกิจกรรมที่ตระหนักถึงสภาพสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและสร้างความยั่งยืนในการดำเนินกิจกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาให้คำแนะนำและคอยเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ความรู้และการต่อยอดความรู้ การสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

8.3 จากการศึกษาสถานภาพของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และแนวทางพัฒนาสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer)

1) การสำรวจเกษตรกรปราดเปรื่อง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความภูมิใจในการเป็นเกษตรกร มีความรอบรู้ในระบบการผลิตด้านการเกษตรแต่ละสาขา มีความสามารถในการวิเคราะห์ เชื่อมโยงและบริหารจัดการการผลิตและการตลาด โดยใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ คำนึงถึงคุณภาพและความปลอดภัยของผู้บริโภค สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องต้นแบบ (Smart Farmer) ที่มีความโดดเด่นในการทำการเกษตรในสาขานั้นของแต่ละพื้นที่และสามารถเป็นต้นแบบและเป็นบทเรียนให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ ได้ ตามประกาศนโยบาย Smart Farmer และ Smart Officer ดังนั้น เพื่อเป็นกรอบในการสำรวจเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรม คณะผู้เชี่ยวชาญจึงได้กำหนดให้เกษตรกร 1) ต้องมีรายได้จากการทำการเกษตรของครัวเรือนไม่ต่ำกว่า 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นในการคัดกรองเกษตรกร และ 2) ต้องมีคุณสมบัติพื้นฐาน 6 ข้อ โดยผ่านการพิจารณาตามตัวบ่งชี้อย่างน้อยหนึ่งตัวบ่งชี้ในแต่ละคุณสมบัติ

จากการศึกษาข้อมูลของเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมทั้ง 4 ภูมิภาค พบว่า เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 17 มีรายได้ผ่านเกณฑ์ 180,000 บาท และผ่านคุณสมบัติครบทั้ง 6 ข้อ แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาข้อมูลรายได้ภาคการเกษตรของครัวเรือนของเกษตรกรในปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2556) จะพบว่า มีเกษตรกรมากถึงร้อยละ 30 ที่ไม่ผ่านคุณสมบัติด้านรายได้ 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี แต่ผ่านคุณสมบัติครบทั้ง 6 ข้อ ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติขั้นพื้นฐานด้านรายได้ 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี เป็นอุปสรรคที่ส่งผลให้เกษตรกรไม่ผ่านเกณฑ์การคัดกรองถึงร้อยละ 30.81 ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากเกณฑ์ดังกล่าวมุ่งเน้นการคัดกรองด้านรายได้ก่อนการคัดกรองด้านคุณสมบัติเชิงพฤติกรรม ซึ่งเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมด้านการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการปรับเปลี่ยนทัศนคติให้มีวิถีในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองให้อยู่ดีมีสุข ไม่มีหนี้สิน ช่วยเหลือชุมชนแบบไม่หวังผลตอบแทน และผลผลิตที่ได้มุ่งเน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักและแจกจ่ายเพื่อสร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายการผลิตกับเพื่อนเกษตรกรหรือเพื่อนบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาการนำความรู้ไปประยุกต์ ปฏิบัติ ที่เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในขั้นต้น (พึ่งพาตนเองเป็นหลัก) ประกอบกับในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มดังกล่าวอยู่ในระหว่างที่เกษตรกรลงมือ/ เริ่มลงมือปฏิบัติกิจกรรม (เก็บข้อมูลหลังเกษตรกรผ่านการฝึกอบรม 3 เดือน) ซึ่งเกษตรกรอาจจะยังไม่ประสบความสำเร็จหรือสามารถปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ทั้งหมด

ดังนั้น ในการพิจารณาการใช้เกณฑ์เบื้องต้นในการคัดกรองเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมภายใต้โครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ด้านรายได้ภาคการเกษตรต่อปีของครัวเรือนไม่น้อยกว่า 180,000 บาท/ครัวเรือน/ ปี จึงควรพิจารณาถึงเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตหลังผ่านการฝึกอบรมของเกษตรกรประกอบการคัดกรองหาเกษตรกรปราดเปรื่อง

2) จากการศึกษาเกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมตามคุณสมบัติของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง พบว่าเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 17 ผ่านเกณฑ์รายได้ภาคการเกษตรของครัวเรือนต่อปีไม่ต่ำกว่า 180,000 บาท และผ่านคุณสมบัติครบทั้ง 6 ข้อ ซึ่งถือได้ว่าเป็น Existing Smart Farmer และต้องได้รับการพิจารณาและคัดเลือกตามคุณสมบัติของ Smart Farmer ต้นแบบแต่ละสาขาในลำดับต่อไป ดังนั้น จึงควรมีการจัดทำคุณสมบัติของ Smart Farmer ต้นแบบ เพื่อรองรับผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่มีความสอดคล้องกับความถนัดและความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในขั้นพื้นฐาน โดยการพึ่งพาตนเองจากการลดรายจ่าย การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสมกับฐานะตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งส่วนหนึ่งเห็นได้จากผลการศึกษาการนำความรู้ไปประยุกต์ ปฏิบัติที่พบว่า ***เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 52 มีความเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ที่เพิ่มขึ้น จำนวน 1,653.93 บาท/ เดือน*** จากการนำผลผลิตที่เหลือจากการปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคไปจำหน่าย การวางแผนการผลิตก่อนลงมือปฏิบัติเพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มผลผลิตจากการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ***เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 77 มีความเปลี่ยนแปลงด้านรายจ่ายที่ลดลง จำนวน 1,026.23 บาท/ เดือน*** จากการปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคภายในครัวเรือน พร้อมทั้งนำข้อมูลจากการทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีการผลิตมาวิเคราะห์เพื่อลดรายจ่าย ***เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 82 มีความคิดเห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงด้านสังคม วัฒนธรรม*** จากการรวมกลุ่มเพื่อนเกษตรกรที่เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมกันปรึกษาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมทั้งได้เป็นตัวอย่างและทำให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ให้ชุมชน ***เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 82 มีความคิดเห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น*** จากการร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพแทนการใช้สารเคมี การปลูกต้นไม้เพิ่มมากขึ้น และการจัดการขยะในชุมชนที่เป็นระเบียบ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการนำร่องจัดทำคุณสมบัติของ Smart Farmer ต้นแบบ สาขาด้านการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในขั้นพื้นฐานหรือขั้นที่ 1 ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการคัดกรองเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมซึ่งเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องเข้าสู่กระบวนการถอดบทเรียนและนำความรู้และประสบการณ์จัดทำเป็นชุดความรู้ คู่มือ สื่อรูปแบบต่าง ๆ ถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจต่อไป

3) จากการศึกษาแนวทางพัฒนาเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) พบว่า

3.1) ตัวอย่างเชิงพฤติกรรมที่เกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมมากกว่าร้อยละ 90 สามารถดำเนินการได้ คือ เคยเข้าร่วมกับชุมชนในการบำเพ็ญประโยชน์ในสถานที่และในโอกาสต่าง ๆ และเมื่อพิจารณาถึงตัวอย่างเชิงพฤติกรรมที่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้ จะเห็นได้ว่านอกเหนือจากที่เกษตรกรเคยเข้าร่วมกับชุมชนในการบำเพ็ญประโยชน์

ในสถานที่และในโอกาสต่าง ๆ ยังมีตัวอย่างเชิงพฤติกรรมอื่น ๆ ที่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้ค่อนข้างมาก *(พิจารณาจากตัวอย่างตัวบ่งชี้ที่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้เท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 70)* ได้แก่ มีการใช้ปุ๋ยชีวภาพและลดการใช้ปุ๋ยเคมี รองลงมาเคยสอนสมาชิกในครัวเรือนให้มีความรักและหวงแหนพื้นที่และอาชีพทางการเกษตร มีการบริจาคทรัพย์/ สิ่งของต่าง ๆ ให้กับบุคคล วัดหรือสถานศึกษาในชุมชน ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักและจ้างแรงงานจากภายนอกตามความจำเป็น มีวิธีการลดค่าใช้จ่าย ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ทำปุ๋ยหรือน้ำสกัดสมุนไพรใช้เอง เป็นต้น สามารถยืนยันได้ว่าผลจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรกรทำให้มีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทำกิจกรรมทางการเกษตรในแปลงด้วยตนเองและครอบครัวมากกว่าการจ้างแรงงานภายนอก มีการสืบทอดพื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือนจากรุ่นสู่รุ่น มีการจดบันทึกหรือจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อวางแผนด้านการเงิน รวม 10 ตัวอย่างเชิงพฤติกรรม

เมื่อพิจารณาตัวอย่างเชิงพฤติกรรมทั้ง 10 พฤติกรรมในข้างต้น จะเห็นได้ว่าตัวอย่างเชิงพฤติกรรมดังกล่าวส่วนใหญ่อยู่ภายใต้คุณสมบัติที่ 6 มีความภูมิใจในการเป็นเกษตรกรถึง 4 ใน 10 ตัวอย่างเชิงพฤติกรรม และเมื่อจำแนกในระดับตัวบ่งชี้ภายใต้คุณสมบัติดังกล่าวทำให้ทราบว่าตัวบ่งชี้ที่ 6.2 รักและหวงแหนพื้นที่และอาชีพทางการเกษตรไว้ให้รุ่นต่อไป เป็นตัวบ่งชี้ที่มีเกษตรกรสามารถดำเนินการได้มากที่สุดภายใต้คุณสมบัตินี้ รองลงมาตัวบ่งชี้ที่ 6.3 มีความสุขและความพึงพอใจในการประกอบอาชีพทางการเกษตร และตัวบ่งชี้ที่ 6.1 มีความมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพทางการเกษตร

คุณสมบัติรองลงมา คือ คุณสมบัติที่ 5 มีความรับผิดชอบต่อสังคม/ สิ่งแวดล้อม มี 3 ใน 10 ตัวอย่างเชิงพฤติกรรม โดยเมื่อจำแนกในระดับตัวบ่งชี้ภายใต้คุณสมบัติดังกล่าวทำให้ทราบว่า ตัวบ่งชี้ที่ 5.2 มีกิจกรรมช่วยเหลือชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง เป็นตัวบ่งชี้ที่มีเกษตรกรสามารถดำเนินการได้มากที่สุดภายใต้คุณสมบัตินี้ รองลงมาตัวบ่งชี้ที่ 5.1 มีกระบวนการผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (Green Economy)

นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาจากตัวอย่างเชิงพฤติกรรมทั้ง 3 ตัวอย่างที่เหลือ ได้แก่ ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก และจ้างแรงงานจากภายนอกตามความจำเป็น มีวิธีการลดค่าใช้จ่ายปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ทำปุ๋ยหรือน้ำสกัดสมุนไพรใช้เอง เป็นต้น และมีการจดบันทึกหรือจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อวางแผนด้านการเงิน จะพบว่ามีความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนพฤติกรรมการทำการเกษตรด้วยกระบวนการผลิตที่เน้นการพึ่งพาตนเอง ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

จากข้อมูลในข้างต้นที่ได้จากการสำรวจเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมแสดงให้เห็นถึง 1) ทัศนคติด้านความภูมิใจในการเป็นเกษตรกร โดยมีความรักและหวงแหนพื้นที่และอาชีพทางการเกษตรไว้ให้รุ่นต่อไป มีความสุขและความพึงพอใจในการประกอบอาชีพทางการเกษตร และมีความมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพทางการเกษตร และ 2) แนวทางในการดำเนินชีวิตในด้านความรับผิดชอบต่อสังคม/ สิ่งแวดล้อม โดยมีกิจกรรมช่วยเหลือชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง และมีกระบวนการผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (Green Economy) ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงผลจากการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกร ส่งผลให้สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและดำเนินชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเองอย่างเหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศ

และภูมิสังคม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรสนับสนุนการดำเนินการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและดำเนินชีวิตให้แก่เกษตรกรต่อไป

3.2) ตัวอย่างเชิงพฤติกรรมที่เกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถดำเนินการได้น้อยที่สุด คือ พื้นที่เป็นศูนย์เรียนรู้ของหน่วยงานต่าง ๆ *(ร้อยละ 10)* และเมื่อพิจารณาถึงตัวอย่างเชิงพฤติกรรมที่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้จะเห็นได้ว่านอกเหนือจากพื้นที่เป็นศูนย์เรียนรู้ของหน่วยงานต่าง ๆ ยังมีตัวอย่างเชิงพฤติกรรมอื่น ๆ ที่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้ค่อนข้างน้อย *(พิจารณาจากตัวอย่างเชิงพฤติกรรมที่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้เท่ากับ/น้อยกว่าร้อยละ 30)* ได้แก่ เคยเป็นวิทยากรในเวทีต่าง ๆ รองลงมาได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่น ๆ มีคำสั่งซื้อผลผลิตของท่านล่วงหน้าชัดเจน ทำให้วางแผนการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง ใช้งานอินเตอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อสืบค้นข้อมูล เช่น คอมพิวเตอร์ มือถือ มีการนำของเหลือจากการผลิตทางการเกษตรมาแปรรูปเป็นสินค้าจำหน่าย เคยมีผู้มาศึกษาดูงานในแปลงเกษตร มีความตั้งใจที่จะผลิตสินค้าเกษตรให้สอดคล้องกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่น ๆ รวม 8 ตัวอย่างเชิงพฤติกรรม

เมื่อพิจารณา 8 ตัวอย่างเชิงพฤติกรรมในข้างต้น จะเห็นได้ว่าตัวอย่างเชิงพฤติกรรมดังกล่าว ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้คุณสมบัติที่ 1 มีความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ และเมื่อจำแนกในระดับตัวบ่งชี้ภายใต้คุณสมบัติดังกล่าวทำให้ทราบว่าตัวบ่งชี้ที่ 1.2 สามารถเป็นเกษตรกรต้นแบบหรือจุดเรียนรู้ให้กับผู้อื่นเป็นตัวบ่งชี้ที่มีเกษตรกรสามารถดำเนินการได้น้อยที่สุดภายใต้คุณสมบัตินี้ รองลงมาตัวบ่งชี้ที่ 1.1 สามารถเป็นวิทยากรถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือให้คำแนะนำปรึกษาให้กับผู้อื่นได้

คุณสมบัติรองลงมา คือ คุณสมบัติที่ 4 มีความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค โดยเมื่อจำแนกในระดับตัวบ่งชี้ภายใต้คุณสมบัติดังกล่าวทำให้ทราบว่า ตัวบ่งชี้ที่ 4.2 มีกระบวนการผลิตเพื่อสอดคล้องกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่น ๆ เป็นตัวบ่งชี้ที่มีเกษตรกรสามารถดำเนินการได้น้อยที่สุดภายใต้คุณสมบัตินี้ รองลงมาตัวบ่งชี้ที่ 4.1 มีความรู้หรือได้รับการอบรมเกี่ยวกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่น ๆ

จากข้อมูลในข้างต้นที่ได้จากการสำรวจเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมแสดงให้เห็นถึง คุณสมบัติและตัวอย่างเชิงพฤติกรรมที่เกษตรกรสามารถดำเนินการได้ค่อนข้างน้อย ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเกษตรกรกลุ่มดังกล่าวได้ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรใช้ข้อมูลเหล่านี้เป็นแนวทางในการพัฒนาเกษตรกร ตั้งแต่การพัฒนาด้านการผลิตจนถึงผลผลิตที่จะนำไปสู่ผู้บริโภค ดังนี้ 1) การพัฒนาอาชีพด้วยความรู้เกี่ยวกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่น ๆ จากเจ้าหน้าที่หรือการสืบค้นข้อมูลด้วยตนเอง พร้อมทั้งการสนับสนุนให้ได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิตต่าง ๆ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ผลิต/ บริโภค 2) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการผลผลิต ให้สามารถเชื่อมโยงการผลิตและการตลาดเพื่อให้ขายผลผลิตได้ไม่มีเหลือตกค้างหรือการนำของเหลือจากการผลิตมาแปรรูปเป็นสินค้าจำหน่าย และ 3) การพัฒนาต่อยอดเกษตรกรที่มีความพร้อมเป็นเกษตรกรต้นแบบหรือจุดเรียนรู้ให้กับผู้อื่นพร้อมทั้งสามารถเป็นวิทยากรถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือให้คำแนะนำปรึกษาให้กับผู้อื่นในชุมชนได้ ซึ่งแนวทางการพัฒนาทั้ง 3 ขั้นตอน จะมีความสอดคล้องกับการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ที่เน้นการพึ่งพาตนเอง จากภูมิคุ้มกันทางด้านความรู้ การพัฒนาผลผลิตที่มีคุณภาพภายใต้การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการทำการตลาดที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมทั้งเมื่อเกษตรกรประสบความสำเร็จแล้วสามารถ

สนับสนุนให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรรายอื่นในชุมชน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายใต้หลักการ “ชาวบ้านสอนชาวบ้าน”

4) การศึกษาและประเมินสถานภาพของเกษตรกร โดยพิจารณาจากคุณลักษณะตามตัวชี้วัดของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) ผู้เชี่ยวชาญและคณะทำงานมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ศึกษาและทบทวนตัวอย่างพฤติกรรมภายใต้ตัวบ่งชี้ และคุณสมบัติทั้ง 6 ข้อ ตามที่สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดไว้ร่วมกับแนวคิดในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งได้เพิ่มตัวอย่างเชิงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับตัวบ่งชี้/ คุณสมบัติและแนวคิดดังกล่าว จำนวน 8 พฤติกรรม พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมในการใช้ทุนของตนเองเป็นหลักในการลงทุนทำการเกษตร รองลงมาสนับสนุนให้บุตรหลานประกอบอาชีพทางการเกษตรเช่นตนเอง เกษตรกรมีการสำรวจแปลง/ ฟาร์มอยู่เสมอ เพื่อใช้ข้อมูลจากสถานการณ์จริงในการบริหารจัดการผลิต มีเกษตรกรอื่นปฏิบัติตาม รู้จักและติดต่อกับผู้มีความรู้ทางการเกษตร/ แหล่งข้อมูล ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน สถาบัน โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เพื่อสอบถามข้อมูลต่าง ๆ ติดตามช่วยเหลือให้ความรู้ด้านการเกษตรแก่เกษตรกรรายอื่น นำผลผลิตไปแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านหรือฟาร์มอื่น มีการวิเคราะห์ความต้องการของตลาดก่อนการผลิตทางการเกษตร

จากข้อมูลในข้างต้นเห็นได้ว่า ตัวอย่างเชิงพฤติกรรมทั้ง 8 ตัวอย่าง เป็นพฤติกรรมที่มีจำนวนเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมสามารถดำเนินการได้อยู่ในระดับค่อนข้างมาก ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำข้อมูลเหล่านี้นำร่องจัดทำตัวอย่างเชิงพฤติกรรมของ Smart Farmer ต้นแบบ สาขาด้านการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการคัดกรองเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง

5) การศึกษาด้านความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการแสดงความคิดเห็นของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรปราดเปรื่องในทัศนคติของผู้ผ่านการฝึกอบรมต้องมีคุณลักษณะ 11 ประการ ซึ่งสามารถเรียงลำดับตามจำนวนความคิดเห็นจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้

- มีความรู้จริงทั้งทฤษฎีและปฏิบัติในการประกอบอาชีพทางการเกษตร พร้อมทั้งมีการวิเคราะห์ วางแผนการแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างเป็นระบบ
- มีความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ภูมิปัญญา พร้อมทั้งให้คำปรึกษา แนะนำแก่ผู้อื่น
- มีความกล้าหาญ รับผิดชอบ ขยัน อดทน
- มีจิตสาธารณะ เสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- ประกอบอาชีพทางการเกษตร ประสบความสำเร็จ (พึ่งพาตนเองได้) และสามารถเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นได้
- มีคุณธรรม ยึดหลักธรรมมะ ซื่อสัตย์ สุจริต และไม่เสพอบายมุข
- มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เชื่อมั่นในตนเอง
- มีความประหยัด อดออม (ทำบัญชี)
- มีความรักในการประกอบอาชีพทางการเกษตร และเกื้อกูลสภาพแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ร่วมกับภูมิปัญญา
- มีความเป็นผู้นำและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

จากข้อมูลข้างต้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำข้อมูลดังกล่าวประกอบการนำร่องการจัดทำตัวอย่างเชิงพฤติกรรมของ Smart Farmer ต้นแบบ สาขาด้านการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการคัดกรองเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมที่เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องต้นแบบต่อไป

9. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

9.1 ควรมีการส่งเสริมและพัฒนาการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

1) การเพิ่มประสิทธิภาพการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านและวิทยากร โดย

1.1) การส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกระบวนการถ่ายทอดในรูปแบบต่าง ๆ ให้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน/ วิทยากรที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อาทิ การจัดฝึกอบรม การจัดสัมมนา โดยการร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการเป็นผู้ถ่ายทอดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเน้นย้ำหลักการ/ แนวทางในการประยุกต์ใช้และปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำไปถ่ายทอดให้แก่เกษตรกร

1.2) การส่งเสริมองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่และการพัฒนาภูมิปัญญาในการทำการเกษตรให้แก่ปราชญ์ชาวบ้านและคณะทำงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยการร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการผลิตทางการเกษตร เช่น การผลิตตามระบบมาตรฐานสากล GAP GMP และมาตรฐานอื่น ๆ เพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้ ความเข้าใจในการทำการเกษตร ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาตนเองให้เป็นต้นแบบและการนำไปถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรในพื้นที่

1.3) การพัฒนาทักษะการถ่ายทอดความรู้แก่คณะวิทยากร โดยการจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะการถ่ายทอดความรู้ เช่น การจัดฝึกอบรม/ จัดเวทีเสวนา ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เทคนิคและแนวทางการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นประโยชน์ให้แก่คณะวิทยากรให้เกิดความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาต่อยอดเกษตรกรที่มีความพร้อมเพื่อเพิ่มบุคลากรในการปฏิบัติงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

1.4) การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน/ วิทยากรที่เน้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ฝึกคิดวิเคราะห์และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศและภูมิสังคมสอดแทรกในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเป็นหลักการและแนวทางในการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปปฏิบัติในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ

2) การพัฒนาหลักสูตรการถ่ายทอดความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดย

2.1) การพัฒนารายวิชาการปรับปรุงบำรุงดินและวิชาการวางแผนการใช้ที่ดิน โดยการปรับปรุงเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกรสามารถเข้าใจได้ง่าย มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและตอบสนองความต้องการของเกษตรกร เนื่องจากเป็นรายวิชาที่เกษตรกรมีคะแนนเฉลี่ยค่อนข้างน้อย ประกอบกับเป็นกลุ่มรายวิชาที่มีประโยชน์สำหรับการพัฒนาที่เสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรในขั้นพื้นฐานที่เน้นการพึ่งพาตนเองจากสภาพแวดล้อมที่มีความสมดุลและเกื้อกูลกัน

2.2) การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมที่ตรงตามความต้องการ (Need Assessment) ของเกษตรกรในพื้นที่ โดยผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน หน่วยงานส่วนท้องถิ่น และนักวิชาการเพื่อติดตามการปฏิบัติกิจกรรมของเกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้คำปรึกษา แนะนำ รับทราบปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่ได้เรียนรู้จากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหาและศึกษาความต้องการในแต่ละพื้นที่ (Area Base) เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3) การพัฒนาการจัดฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพ โดย

3.1) ปราชญ์ชาวบ้านและผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านควรตระหนักถึงความพร้อมของเกษตรกรในการเข้ารับการถ่ายทอดความรู้ ทั้งด้านช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดการฝึกอบรม ได้แก่ ไม่ตรงกับฤดูการผลิตและเก็บเกี่ยว พิธีการ ประเพณีหรือกิจกรรมสำคัญของชุมชน ศักยภาพในการเรียนรู้ของเกษตรกร ได้แก่ ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดฝึกอบรมให้บรรลุวัตถุประสงค์มากขึ้น

3.2) การขยายโอกาสให้เยาวชนในสถานศึกษาได้เข้ารับการฝึกอบรมในโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้สืบทอดทางด้านการเกษตรสู่การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อการทำการเกษตร มีแนวคิดในการพัฒนาตนเองอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จากการเริ่มผลิตที่มีประสิทธิภาพและมีผลผลิตที่มีคุณภาพบนพื้นฐานการผลิตที่สอดคล้องตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เพื่อรองรับเกษตรกรรุ่นเก่าที่มีอายุค่อนข้างมากและลดการโยกย้ายแรงงานจากภาคการเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม

9.2 ควรมีการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมเพื่อเป็นการเพิ่มความมั่นใจและประสิทธิภาพในการปฏิบัติกิจกรรมการพึ่งพาตนเอง การถ่ายทอดความรู้ และการปลูกฝังทัศนคติการดำเนินชีวิตตามแนวคิดและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่คนในชุมชน โดย

1) การส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านให้มีความรู้ เทคนิค และประสบการณ์ตลอดจนการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้เรียนมาตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและอาชีพที่ตนเองทำอยู่ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรเหล่านี้เกิดการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ พร้อมทั้งผลักดันให้พื้นที่ของเกษตรกรกลุ่มดังกล่าวเป็นจุดเรียนรู้ด้านการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนและพัฒนาสู่การเป็นฐานการเรียนรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านหรือศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในอนาคต

2) การสนับสนุนนักวิชาการเพื่อให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่เหมาะสมการพัฒนาต่อยอดความรู้ การสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น “Smart Officer” จากนโยบายการพัฒนาบุคลากรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่เกษตรกรและองค์กรเกษตรกร ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรเกิดความต่อเนื่องในการพัฒนาและสร้างภูมิคุ้มกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จากข้อมูล ข่าวสารที่เป็นประโยชน์จากนักวิชาการ

3) การเสริมสร้างเกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมให้เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ด้านการทำบัญชีครัวเรือน เนื่องจากเกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีระดับความรู้ ความเข้าใจในวิชาการทำบัญชีครัวเรือนเฉลี่ยสูงที่สุด โดยการคัดเลือกเกษตรกรและสนับสนุนให้ได้รับการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ด้านการทำบัญชี

ครัวเรือนและการใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึก ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำบัญชีครัวเรือน พร้อมทั้งพัฒนาสู่การเป็นตัวอย่างหรือวิทยากรถ่ายทอดความรู้ด้านบัญชีครัวเรือนของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนภายใต้หลักการ “ชาวบ้านสอนชาวบ้าน”

9.3 ควรมีการประชาสัมพันธ์วิถีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการคัดเลือกปราชญ์ชาวบ้านและวิทยากรดีเด่น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดคุณสมบัติและเกณฑ์จากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียภายใต้การดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นการคัดเลือกปราชญ์ชาวบ้านและวิทยากรในแต่ละพื้นที่ในการเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตในพื้นที่ (Role Model) พร้อมทั้งมีการถอดบทเรียนและนำความรู้และประสบการณ์จัดทำเป็นชุดความรู้ คู่มือ สื่อรูปแบบต่าง ๆ ถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจ อีกทั้งยังเป็นการสร้างขวัญ กำลังใจในการดำเนินชีวิตให้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากรรายอื่น ๆ หรือผู้ที่เริ่มสนใจ

9.4 ควรมีการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้านการพัฒนาเกษตรกรของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเป็นตัวอย่างหรือถอดบทเรียนเพื่อจัดทำต้นแบบ (Model) ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่หน่วยงานหรือศูนย์การเรียนรู้อื่นที่มีการดำเนินงานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพื่อพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลมากขึ้น เนื่องจากผลจากการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของเกษตรกรที่มีความภูมิใจในการเป็นเกษตรกร โดยมีความรักและหวงแหนพื้นที่และอาชีพทางการเกษตร มีความสุขและความพึงพอใจ และมีความมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพทางการเกษตร พร้อมทั้งมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีกระบวนการผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (Green Economy) ซึ่งทัศนคติดังกล่าวเป็นผลจากการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมของเกษตรกรในการดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพที่เน้นการพึ่งพาตนเองและเหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศและภูมิสังคม

9.5 ควรมีการเพิ่มประสิทธิภาพการคัดเลือกเกษตรกรปราดเปรื่อง โดย

1) การพิจารณาการใช้คุณสมบัติของเกษตรกรปราดเปรื่องด้านรายได้จากการทำการเกษตรของครัวเรือนไม่ต่ำกว่า 180,000 บาท/ ครัวเรือน/ ปี เป็นเกณฑ์เบื้องต้นในการสำรวจเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรม ควรพิจารณาถึงแนวคิดในการดำเนินชีวิตหรือพฤติกรรมของเกษตรกรที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าการใช้เกณฑ์ด้านรายได้ที่ได้จากการจำหน่ายผลผลิตหรือรับจ้างทางการเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนเป็นเกณฑ์ในการสำรวจเกษตรกรในเบื้องต้น เนื่องจากแนวทางการดำเนินชีวิตของเกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ในการปรับเปลี่ยนทัศนคติของเกษตรกรให้มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง ให้อยู่ดีมีสุข ไม่มีหนี้สินและช่วยเหลือชุมชนแบบไม่หวังผลตอบแทน โดยการอุทิศตนต่อส่วนรวมมากกว่าคำนึงถึงผลประโยชน์ทางธุรกิจและผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่มุ่งเน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และแจกจ่ายเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันอันดีให้กับตนเอง

2) การจัดทำคุณสมบัติของ Smart Farmer ต้นแบบ สาขาด้านการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่ขั้นที่ 1 2 และ 3 ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการคัดกรองเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรปราดเปรื่องเข้าสู่กระบวนการถอดบทเรียน

และนำความรู้และประสบการณ์จัดทำเป็นชุดความรู้ คู่มือ สื่อรูปแบบต่าง ๆ ถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจ ซึ่งในการศึกษาและจัดทำคุณสมบัติ Smart Farmer ต้นแบบ ควรนำผลการศึกษาความคิดเห็นต่อคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องของเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรม จำนวน 11 ประการ เป็นแนวทางพื้นฐานในการศึกษาข้อมูลและจัดทำคุณสมบัติดังกล่าว

9.6 หน่วยงานภายใต้สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรคัดเลือกเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านสู่กระบวนการพัฒนาเกษตรกรในสาขาต่าง ๆ เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การทำบัญชีครัวเรือนและการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นหลักการและแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม ภายใต้การพึ่งพาตนเองและสร้างภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิต เห็นได้จากเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมมากกว่าร้อยละ 90 มีความรู้ในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับดี-ปานกลาง และมีระดับความรู้ ความเข้าใจในวิชาการทำบัญชีครัวเรือนสูงที่สุด รองลงมาวิชาการวางแผนชีวิต ไบโอดีเซล เกษตรทฤษฎีใหม่ เช่นเดียวกับ ผลการประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 ที่เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 90 มีความรู้ในแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับดี-ปานกลาง และมีระดับความรู้ความเข้าใจในวิชาการทำบัญชีครัวเรือนสูงที่สุด รองลงมาวิชาเกษตรทฤษฎีใหม่

10. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

10.1 ด้านการพัฒนาโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

1) ควรสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นโครงการที่ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้จากการนำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการ เห็นได้จากเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ปี พ.ศ. 2557 ได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปลงมือปฏิบัติ ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้น รายจ่ายลดลง เกิดการออมสะสมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันเพิ่มมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มเพื่อร่วมคิด ร่วมปรึกษาหาแนวทาง ร่วมลงมือปฏิบัติ ดังนั้น ควรมีการให้การสนับสนุนงบประมาณและประสานความร่วมมืออย่างบูรณาการในการดำเนินงานโครงการ ฯ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อให้สามารถขยายผลการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตตามแนวทางการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดของเกษตรกรให้พึ่งพาตนเองได้ในระดับครัวเรือนก่อน แล้วจึงพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามแนวทางการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่สู่การรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชน

2) ควรสนับสนุนการพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการประสานงานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทุกภาคส่วนในการพัฒนาการถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตร อาทิ หลักสูตร รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ สื่อการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ บนพื้นฐานของบริบทของพื้นที่และสภาพแวดล้อมในชุมชน

3) ควรสนับสนุนการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการประสานความร่วมมือกับสถาบันทางการศึกษา เพื่อศึกษา วิจัยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้านการพัฒนาเกษตรกรของโครงการพัฒนา

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อใช้เป็นตัวอย่างหรือต้นแบบ (Model) ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่หน่วยงานหรือศูนย์การเรียนรู้อื่นที่มีการดำเนินงานในลักษณะคล้ายคลึงกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้และการปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมในการพัฒนาตนเองของเกษตรกรสู่ความพอเพียงพึ่งพาตนเอง และมีภูมิคุ้มกันที่ดี

10.2 ด้านการพัฒนาเกษตรกร

1) ควรส่งเสริมและสนับสนุนการใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการปฏิบัติกิจกรรมของเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านตามสภาพภูมินิเวศและภูมิสังคม โดยการประสานงานความร่วมมืออย่างบูรณาการกับหน่วยงานภายใต้สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับการปฏิบัติกิจกรรมของเกษตรกร ทั้งนี้ควรประสานความช่วยเหลือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานในระดับพื้นที่ในการประสานความช่วยเหลือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดหาวัตถุดิบ ปัจจัยการผลิตที่จำเป็นต่อการปฏิบัติกิจกรรมในขั้นพื้นฐานและการติดตาม ประเมินผลเพื่อรับทราบปัญหา อุปสรรค และให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกร

2) ควรสนับสนุนการเสริมสร้างองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการพัฒนาการเกษตร โดยการประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมศึกษา วิจัยต่อยอดองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านหรือเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพื่อบูรณาการองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือนวัตกรรมร่วมกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ให้ได้องค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่มีมาตรฐาน เหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศและภูมิสังคม

3) ควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนากระบวนการดำเนินกิจกรรมการพึ่งพาตนเองตามแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นต้นแบบในชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเกษตรกรและขยายผลสู่การเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักความยืดหยุ่นในการปรับตัวที่สอดคล้องและเหมาะสมกับภูมิสังคมและภูมินิเวศในแต่ละพื้นที่ให้เกิดผลเชิงประจักษ์

4) ควรสนับสนุนการพัฒนานโยบาย Smart Farmer

- ควรส่งเสริมการเสริมสร้างสมรรถนะ ด้านรายได้ในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เกษรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพื่อก้าวไปสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องและเกษตรกรปราดเปรื่องต้นแบบ โดยการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาคการเกษตร อาทิ การพัฒนาอาชีพของเกษตรกรด้วยความรู้เกี่ยวกับมาตรฐาน GAP GMP เกษตรอินทรีย์หรือมาตรฐานอื่น ๆ การได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิตต่าง ๆ การพัฒนาด้านการบริหารจัดการด้านผลผลิตให้เชื่อมโยงการผลิตและการตลาด

- ควรสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพการคัดเลือกเกษตรกรปราดเปรื่องต้นแบบ โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านแนวคิดและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาและจัดทำคุณสมบัติของ Smart Farmer ต้นแบบ สาขาด้านการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นเกณฑ์ในการคัดกรองเกษตรกรปราดเปรื่องที่มีความเชี่ยวชาญด้านดังกล่าวเข้าสู่

กระบวนการถอดบทเรียนและนำความรู้และประสบการณ์จัดทำเป็นชุดความรู้ คู่มือ สื่อรูปแบบต่าง ๆ ถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจ

11. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

11.1 ควรมีการศึกษาแนวทางในการพัฒนายุวเกษตรกร เกษตรกรผู้ผ่านการฝึกอบรม วิทยากร และปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

11.2 ควรมีการศึกษาเพื่อจัดทำแนวทางในการพัฒนาชุมชนเกษตรสู่การเป็นชุมชนเกษตรเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพภูมินิเวศและภูมิสังคม โดยการใช้ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเป็นต้นแบบและสถานที่ถ่ายทอดความรู้ประจำท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อจัดทำแผนแม่บทในการขับเคลื่อนการพัฒนาของทุกหน่วยงาน

11.3 ในการศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปประยุกต์ ปฏิบัติควรพิจารณาถึงระยะเวลาหลังผ่านการฝึกอบรมของเกษตรกร เนื่องจากการปฏิบัติกิจกรรมที่ได้เรียนรู้จากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านบางกิจกรรม เช่น การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เกษตรกรยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิต จึงไม่สามารถคำนวณต้นทุน-กำไรที่แท้จริงได้

11.4 ในการศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากการนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปประยุกต์ ปฏิบัติควรทำการศึกษาจากตัวอย่างเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมรายเดียวกัน เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการของเกษตรกรแต่ละปีและผลที่เกิดขึ้น